

Češka literarnovedna slavistika danes kljub svoji bogati zgodovini išče svoje novo mesto na univerzah. Zanimiv korak so naredili v Brnu, kjer so začeli izdajati zbornik del tamkajšnje Filozofske fakultete. Čeprav je ustanova od svoje ustanovitve zaradi ideoloških razlogov že večkrat spremenila naziv (danes se zopet imenuje »Masarykova univerzita v Brně«), imajo njeni zborniki, zlasti zborniki Filozofske fakultete, dolgo tradicijo. Pod oznako »X« lahko najdemo pod naslovom *Slavica litteraria* vrsto zbornikov literarnovedne slavistike. 4. in 5. številka sta bili izdani leta 2001 in 2002.

Večina prispevkov v tem zborniku je v češčini, nekaj pa je tudi besedil v ruščini in poljščini, izjemoma v nemščini. Vsebina je razdeljena na pet delov, pri čemer največji del obsegajo članki, ki jim sledi gradivo za diskusijo. Manjši del je posvečen obletnicam pomembnih čeških (oziroma moravskih) slavistov in literarnih teoretikov. V četrtem delu je objavljenih precej recenzij, zadnji del pa vsebuje zlasti novice z različnih strokovnih sestankov in konferenc.

Začetek predzadnje številke je posvečen ruski filozofiji in literaturi. Avtorica Galina Binova v besedilu »Две концепции любви в русской философии рубежа XIX – XX веков« (Dve zamisli ljubezni na prehodu iz 19. v 20. stoletje) obravnava temo ljubezni v ruski literaturi in kulturi nasploh v obdobju številnih sprememb v ruski družbi proti koncu 19. stoletja in zlasti prvih desetletij 20. stoletja, ko se je umaknil državni in cenzurni nadzor. Avtorica omenja nastanek nekakšne seksualne revolucije in religiozno-kulturne renesanse ter obravnava literaturo, ki to dogajanje opazuje in opisuje. V literaturo zahodne Evrope prihaja v tem času freudizem. Ta problem je v Rusiji definiral Vladimir Solovjev (1853–1900) v svojih dveh delih *Чтение о возжеловечестве* (Berilo o bogočloveštvu, 1871–1881) in *Смысл любви* (Pomen ljubezni, 1892), njegove filozofske postulate je razvijal Nikolaj Berdjajev (1874–1948), zlasti v svoji temeljni knjigi *Смысл творчества* (Pomen ustvarjalnosti, 1916), kjer definira ljubezen na podlagi romanov F. M. Dostojevskega:

1. erotična energija predstavlja vreclec ustvarjanja;
2. erotika je povezana z lepoto, Eros označuje iskanje in pot do lepega.

Nasprotnika Solovjeva in Berdjajeva sta bila ruski filozof in teolog Pavel Florenski in religiozni mislec Sergej Bulgakov (1871–1944). Ljubezen po njunem mnenju prihaja od Boga – Florenski in Bulgakov torej prevzemata vzorec iz *Svetega pisma*.

Josef Dohnal je napisal članek z naslovom »Střetání vnitřní a vnější reality v prózách Michaila Kuzmina« (Soočenje notranje in zunanje realitete v prozah Mihaila Kuzmina). Iz proznih del Mihaila Kuzmina (1872–1936) je avtor izbral zlasti kratke humoristične povesti in analiziral različne odnose nastopajočih oseb do realnosti. Besedilo Helene Filipove »Romantik sovětského dne Gennadij Špalikov (1937–1974)« prinaša portret tega samoraslega pesnika in scenarista, ki je bil imeniten v rafinirani enostavnosti svojih besedil. Na žalost se je njegova usoda končala tragično – pod vplivom alkohola je naredil samomor. Špalikov je v svojih delih občutljivo zaznamoval bližnji

svet in oblikoval lirične slike vsakdanjega življenja v mestu, ki je bilo glavni vir njegove inspiracije. Kritika je v zvezi z njegovim delom govorila o »impresionizmu občutkov« in prav zato je dobil vzdevek »romantik dobe odjuge«. Sicer je treba pristopati k označevalcu »romantik« v zvezi z rusko literaturo previdno, saj ima »ruska romantika« nekaj faz. Že melodičnost Špalikovih verzov nas na prvi pogled spominja na dediščino ruske romantike 19. stoletja, zlasti na puškinovsko tradicionalno klasično obliko verza, ki se pojavlja v ruski literaturi že dve stoletji z večjimi ali manjšimi odmori. Špalikovo delo lahko razvrstimo v nekaj tematskih enot. Prva enota vsebuje cel niz tem, ki niso v osredju njegovega ustvarjanja in jih je uporabljal pod različnimi vplivi, na primer strogi red vojaške akademije, kjer je študiral, problematiko vojne, ljubezensko poezijo in verze za njegovo hčerko. Osnovne tematske enote njegovega opusa so tri:

1. Slika Rusije, ki izhaja iz opisovanja nekaterih mest ali iz verzov, posvečenih ruskim pisateljem in pesnikom.
2. Pesmi, ki so posvečene fenomenu Moskve, v katerih je Špalikov opisal »ozračje življenja«.
3. Potovanje in pobeg iz mesta.

Tematika večjezičnosti in uvrščanja večjezičnih avtorjev v sistem narodne literature je na Češkem vedno živa, čeprav je bilo nemško govoreče prebivalstvo (in obenem večina nemško govoreče inteligence) po drugi svetovni vojni večinoma pregnano. Naslednjega poskusa komunistične družbe, da bi se po državnem udaru februarja 1948 »očistila« zadnjih ostankov židovske inteligence (in nasploh nacionalizma in kozmopolitizma), ni bilo mogoče privedi do »uspešnega konca«. Posledica politike molčanja, ki je nastopila takoj po obdobju procesov proti klerikalni, nacionalni in buržoazni inteligenci (v letih 1949–1957) in je bila za trenutek prekinjena v času t. i. praške pomladi leta 1968, je ponovno raziskovanje in odkrivanje dosežkov v okviru medvojne literarne vede in zgodovine. Med deloma pozabljenimi, oziroma med tistimi, katerih dela je bilo »zaželeno« pozabiti, je tudi Arne Novak (1880–1939), češki literarni zgodovinar in teoretik, od leta 1920 profesor češke književnosti na Masarykovi univerzi v Brnu in od leta 1937 do ukinitve čeških univerz jeseni leta 1939 njen rektor (umrl je čez nekaj dni). Alexej Mikulášek se je v svojem besedilu »Židovství v díle Arne Nováka jako interpretační problém« (Židovstvo v delu Armeta Novaka kot interpretacijski problem) s podnaslovom »Opomíjené souvislosti« (Zanemarjene povezave) ukvarjal z Novakovo raziskavo večjezične domače češke literature, za katero je značilno, da sega tudi v okvir židovske in nemške kulture, ki sta se v češkem prostoru zelo prepletali. Mikulášek v svojem besedilu opazuje tudi odnos A. Novaka do antisemitizma, njegovo soočenje z njim in zlasti njegovo kritiko po močnem dvigu v Nemčiji v tridesetih letih 20. stoletja. Novak je menil, da sta češka preteklost in sodobnost spleteni iz različnih etničnih slojev. Narod je po njegovem mnenju duhovna in moralna kategorija, saj med generacijami iz različnih »narodnih krogov« poteka sodelovanje. Tudi njegov odnos do cionističnega gibanja je bil bolj ali manj pozitiven. V svoje raziskave češke literature je uvrščal tudi židovsko literaturo, ki je bila napisana v češčini. Po Novakovih delih lahko sklepamo, da na Češkem takrat niso obstajale le tri samostojne literature (češka, nemška in židovska), ampak tudi prepletene češko-nemška, češko-židovska in nemško-židovska, ki so vzajemno vplivale ena na drugo.

Na začetku zadnje številke *Slavica litteraria* nadaljuje Galina Binova s problematiko odnosa med ljubeznijo in rusko literaturo v besedilu »Сексуально-эротическая образность в постмодернистическом дискурсе« (Seksualno-erotična prenesenost v postmodernističnem diskurzu). Najprej se ukvarja s problemom ljubezni v postmodernistični družbi, v kateri je prevladala citatnost: sodobni intelektualec svoji dragi ni rekel naravnost »ljubim«, ampak »Ljubim te, kakor je pisal ...« ... kakšen pesnik ali filozof. Avtorica meni, da se je s postmodernizmom uveljavilo več novih načinov življenja. Literatura se je odprla novim temam, in sicer svobodnemu seksu, ki je zamenjal prejšnje probleme in je bil na nek način »terapija«. V teoriji ruske literature lahko govorimo o »novi seksualnosti«, gre za sprejemanje seksa kot igre. V ruski literaturi in umetnosti nasploh se je od začetka 80. let pojavilo mnogo »brezmejnega seksa« in veliko vrst deviacij – mogoče kot reakcija na pomanjkanje erotike v uradni sovjetski kulturi. Binova kot temeljna avtorja ruskega postmodernizma omenja Viktorja Jerofejeva in Vladimira Sorokina.

Profesor Ivan Dorovský, ki se je specializiral za balkansko književnost, se je v svojem besedilu »Ještě o bilingvismu, biliterárnosti a dvojdmosti« vrnil k problematiki pisateljev, ki so v svojem delu uporabljali več jezikov. Problematiko je razdelil v nekaj skupin: bilingvist začne pisati v enem jeziku, ki ni nujno materni, in nadaljuje v drugem. V drugo skupino lahko štejemo avtorje, ki hkrati uporabljajo dva ali več jezikov. Obe skupini lahko razdelimo še na podskupine, v katerih en avtor uporablja kombinacije različnih pristopov. Kot primer iz češkega območja navaja češko-latinski bilingvizem iz starejšega obdobja pri Janu Husu, J. A. Komenskem, prepletanje češkega, slovaškega in nemškega jezika (Ján Kollár), slovaško-madžarski bilingvizem in tako naprej. Kot primer iz slovenske književnosti je omenil predvsem literaturo zamejskih Slovencev v Trstu, Gorici, Celovcu in Gradcu (Alojz Rebula, Boris Pahor, Vinko Beličič), pa tudi primere avtorjev, ki v svojem ustvarjanju uporabljajo kot vir večletnično okolje, na primer pesnik Fulvio Tomizza ter pesnik in esejist Renato Quaglia. Drugačna skupina večjezičnih avtorjev so večinoma tisti, ki so začeli pisati v jeziku, ki je imel bolj razvit sistem in so potem nadaljevali v maternem. Kot dva osnovna primera sta omenjena Karel Hynek Macha (1810–1836) in France Prešeren (1800–1849), oba sta pisala najprej v nemščini.

V prispevku, ki ga je napisal Ludvík Štěpán in ga poimenoval »Působení fantastických prvků na formu poezie polských romantiků« (Delovanje fantastičnih prvin v formi poezije poljskih romantikov), so sicer med viri poljske romantike omenjeni narava, pravljica bitja, krvosesi (zlasti pri Mickiewiczu), toda o močnem slovanskem duhu pri Poljaki tega časa je mogoče dvomiti: izguba državne in narodne neodvisnosti ter nadaljujoča se rusifikacija Poljakov sta bila močan vir za dvig nacionalizma in svojevrstne romantike.

Na koncu bi omenil še recenzijo z naslovom »Závěr projektu tří slovníků spisovatelů« (Zaključek projekta treh slovarjev pisateljev), objavljena je bila v zadnji številki zbornika *Slavica litteraria*. V dveh letih so bili izdani trije slovarji pisateljev v uredništvu brnskih avtorjev, in sicer poljskih, balkanskih ter ruskih, ukrajinskih in beloruskih. Avtor recenzije piše o težavah, ki so se pojavile pri sestavljanju teh slovarjev – zlasti časovnih. Kljub temu gre za kvalitetna dela, ki so manjkala na policah čeških knjigarn. Moj lastni komentar je, da gre (zlasti pri poljskem in balkanskem slovarju) za dela, ki so bila narejena nekoliko na hitro. Potrebnost teh slovarjev ne more opravičiti

številnih napak v osnovnih podatkih in napačnih prevodih naslovov. Zlasti pri predstavitvi *Slovarja balkanskih pisateljev* je v Pragi leta 2001 prišlo do nekaj konfliktov in škandalov.

Reforme češke slavistike, ki trajajo že nekaj let, do danes niso imele izrazitejšega rezultata. Upajmo, da bodo naslednji koraki v boljšo prihodnost in da bo še kdo na Češkem raziskoval na tem področju. *Slavica litteraria* se zdi korak v pravo smer.

Radek Novak

September 2003